Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

18/2 - Aralık 2025 - E-ISSN-2148-9289

TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU, FAALİYETLERİ VE KAPANIŞI (1924-1935)

Foundation, Activities and Closure of the Turkish Women's Union (1924-1935)

Nuran KILAVUZ

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Assoc. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History

e-posta /e-mail: nkilagiz@erzincan.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1639-6516

Atıf/©: Kılavuz, Nuran (2025). "Türk Kadınlar Birliği'nin Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kapanışı (1924-1935)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 18, Sayı 2, ss. 262-276

Citation/©: Kılavuz, Nuran (2025). "Foundation, Activities and Closure of the Turkish Women's Union (1924-1935)", *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 18, Issue 2, pp. 262-276

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types :	Araştırma/Research
Geliş Tarihi-Received Date :	08.10.2025
Kabul Tarihi-Accepted Date :	04.11.2025
Sayfa Numarası-Page Numbers:	262-276
Doi :	10.46790/erzisosbil.1799593

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by **Turnitin/Ithenticate/Intihal**

Licenced by CC-BY-NC ile lisanslıdır

TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU, FAALİYETLERİ VE KAPANIŞI (1924-1935)

Foundation, Activities and Closure of the Turkish Women's Union (1924-1935)

Nuran KILAVUZ

Öz:

Bu çalışma, 1924–1935 yılları arasında faaliyet gösteren Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluş süreci, faaliyetleri, uluslararası ilişkileri ve kapatılma dinamikleri üzerinden Türkiye'de kadın hareketinin kurumsallaşma serüvenini ele almaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde kadınların siyasal ve toplumsal haklara erişimi genellikle devlet merkezli modernleşme söylemleri çerçevesinde değerlendirilse de bu yaklaşım kadınların özne olarak yürüttükleri mücadele deneyimlerini gölgede bırakmaktadır. Türk Kadınlar Birliği, kadınların yalnızca reformların edilgen alıcısı olmadığını, aynı zamanda hak taleplerini örgütlü biçimde dile getirdiklerini gösteren öncü bir yapıdır. Çalışma, Türk Kadınlar Birliği'nin Osmanlı kadın hareketlerinden devraldığı birikimi Cumhuriyet Dönemi'ne nasıl taşıdığını, özellikle kurucu başkan Nezihe Muhiddin ve Latife Bekir gibi figürler üzerinden örgütün söylemsel ve pratik evrimini analiz etmektedir. Türk Kadınlar Birliği'nin ulusal düzeyde kadın haklarının savunulmasında ve uluslararası kadın hareketiyle kurduğu bağlarda oynadığı rol ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Ayrıca Birliğin kapatılma süreci, devlet-feminist örgüt ilişkileri bağlamında değerlendirilmiş ve kadın hareketinin siyasal iktidarla kurduğu ilişki biçimleri sorgulanmıştır. Nihayetinde bu çalışma, kadınların Türkiye'de eşit yurttaşlık taleplerinin tarihsel sürekliliğini ve Türk Kadınlar Birliği'nin bu süreçteki temsil gücünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kadınlar Birliği, Uluslararası Kadın Kongresi, Kadın örgütlenmesi

Abstract:

This study examines the institutionalization process of the women's movement in Turkey through the foundation, activities, international relations, and dissolution dynamics of the Turkish Women's Union, which operated between 1924 and 1935. Although women's access to political and social rights in Republican Turkey is often evaluated within the framework of state-led modernization, this approach tends to overshadow the agency and organized efforts of women themselves. Turkish Women's Union stands as a pioneering example that demonstrates women were not merely passive recipients of reforms, but active agents of change who voiced their demands through collective struggle. The study analyzes how Turkish Women's Union inherited and transformed the legacy of the Ottoman women's movement, focusing particularly on key figures such as Nezihe Muhiddin and Latife Bekir. It also explores Turkish Women's Union's role in advocating for women's rights on a national level and establishing connections with the international women's movement. The process of the Union's dissolution is interpreted within the context of the relationship between feminist organizations and political power. Ultimately, this research highlights the historical continuity of Turkish women's demands for equal citizenship and the representative significance of Turkish Women's Union in the broader trajectory of the women's movement in Turkey.

Keywords: Turkish Women's Union, International Women's Congress, Women's organization

1. GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınların kamusal alanda görünürlük kazanması, çoğunlukla modernleşme süreci ve devletin yukarıdan aşağıya reform politikaları bağlamında ele alınsa da bu yaklaşım kadınların tarihsel mücadele deneyimlerini çoğu zaman arka planda bırakmıştır. Kadınların sadece reformların edilgen alıcısı değil, aynı zamanda taleplerinin öznesi olduklarını gösteren en önemli örneklerden biri Türk Kadınlar Birliği (TKB)'dir. 1924-1935 yılları arasında faaliyet gösteren bu birlik, kadınların siyasal haklar başta olmak üzere sosyal, kültürel ve hukuki alanlardaki eşitlik taleplerinin örgütlü bir platformda dile getirildiği ilk yapısal oluşumdur. TKB'nin kurulması ve faaliyetleri, yalnızca bir dernek faaliyetinin ötesinde, Türkiye'de kadın hakları mücadelesinin kurumsallaşma sürecine büyük katkıda bulunmuştur (Nezihe Muhiddin, 2006).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kadınlar, giderek artan bir biçimde kamusal alanda yer almış ve özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren örgütlü mücadele biçimleriyle hak arayışlarını görünür kılmışlardır. Tanzimat sonrası dönemde eğitim ve basın alanlarında varlık gösteren kadınlar, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında cephe gerisindeki faaliyetleriyle de dikkat çekmişlerdir. Ancak siyasal katılım gibi temel yurttaşlık haklarına erişimleri Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar verilmemiş, bu durum karşısında kadınlar örgütlenerek kendi taleplerini dile getirmeye başlamışlardır (İnan, 2022). Kadınlar Halk Fırkası girişimiyle başlayan bu örgütlenme çabası, 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği adıyla kurumsal bir zemine kavuşmuştur (Toprak, 1994).

TKB'nin tarihsel önemi sadece kuruluşuyla sınırlı değildir. Birlik, hem Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması yönünde yaptığı yoğun kampanyalarla hem de uluslararası kadın hareketleriyle kurduğu ilişkilerle dikkat çekmiştir. Özellikle 1935 yılında İstanbul'da düzenlenen XII. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi, bu bağlamda bir dönüm noktası olmuştur. TKB'nin çabalarıyla Türkiye, dünya kadın hareketinin önemli merkezlerinden biri hâline gelmiş; Türk kadınının modernleşme sürecinde geldiği nokta uluslararası kamuoyuna sunulmuştur. Bununla birlikte, TKB'nin tarihi yalnızca başarılarla örülü değildir. Dernek içi çekişmeler, iktidar ile yaşanan gerilimler ve giderek artan devlet kontrolü, TKB'nin mücadele alanını daraltmış, 1935 sonrasında birliğin kendi iradesiyle feshedilmesine kadar varan bir süreç yaşanmıştır. Tüm bu gelişmeler, kadın hareketlerinin yalnızca toplumsal taleplerle değil, aynı zamanda siyasal iktidarla kurdukları ilişki biçimleriyle de şekillendiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın en önemli özelliği kamu alanında kadınlara verilen hakların bilinçli bir şekilde talep edilmesi, verilen hakların sosyal yaşam içinde görünür hale gelmesi, kişi hak ve özgürlüklerin kadın/erkek arasında eşit bir şekilde uygulanmasının temin edilmesinde bir sivil örgüt olan TKB'nin faaliyetlerinin ortaya konulmasıdır. Kuruldukları andan itibaren yurtiçi ve yurtdışı kadın haklarının korunması ve uygulamasının temini ve takipçisi olmuşlardır. Özellikle 1934 seçme ve seçilme hakkının elde edilmesiyle birlikte 1935 yılında Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin Türkiye'de toplanması için yaptıkları faaliyetler hem Türk kadınının sosyal hayat içindeki yerini hem de çağdaşı ülkelerde yaşayan kadınların haklarını elde etmeleri için uluslararası alanda gösterdikleri gayretleri gelecek zamanın toplumsal anlayışının kadın-erkek arasında eşit bir şekilde gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ayrıca yeni kurulan cumhuriyetin çağdaşları arasında kadınlara yönelik uygulamaları birçok cumhuriyet ile yönetilen devletlerden daha ileri de olması tarihi bir gurur olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

Bu çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın hareketinin kurumsallaşma sürecini incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı temelinde kurgulanmıştır. Araştırmada tarihsel doküman analizi deseni yöntemi benimsenmiş ve dönemin birincil ile ikincil kaynakları çok yönlü bir analiz sürecine tabi tutulmuştur. Araştırmanın tasarımı, tarihsel sosyoloji ve kadın çalışmaları perspektiflerini bir araya getirmekte; Türk Kadınlar Birliği'nin (1924–1935) kurumsal gelişimi yalnızca olayların kronolojik sıralaması üzerinden değil, aynı zamanda dönemin siyasal iktidar ilişkileri, toplumsal dönüşümleri ve uluslararası bağlamı göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Çalışmanın birincil kaynakları arasında Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TBMM Zabıt Ceridesi, Resmî Gazete kararları, Türk Kadınlar Birliği'nin kendi yayınları (Kadın Yolu ve Kadın Sesi dergileri) ile dönemin basın organları (Cumhuriyet, Akşam, Kurun, Ulus vb.) yer almaktadır. İkincil kaynaklar ise konuyla ilgili yayımlanmış tezler, akademik makaleler ve monografilerden oluşmaktadır. Toplanan belgeler

tarihsel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş, sistematik olarak sınıflandırılarak Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluşu, faaliyetleri, uluslararası ilişkileri ve kapatılış süreci bağlamında tematik kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler, kadın hareketinin döneme özgü dinamiklerini ortaya koymak amacıyla yorumlayıcı bir çerçevede ele alınmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için farklı türden belgeler birlikte değerlendirilmiş, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler karşılaştırılarak teyit edilmiştir. Bu çalışma, kadın hareketinin yalnızca devlet merkezli modernleşme bağlamında değil, kadınların özne olarak yürüttükleri mücadele pratikleri çerçevesinde ele alınması gerektiği anlayışından hareketle hazırlanmıştır. Literatürde kadınların kurumsal örgütlenme deneyimlerini çok yönlü olarak değerlendiren çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, bu araştırmanın mevcut boşluğu dolduracağı ve alana özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADIN HAREKETİNE GENEL BAKIŞ

2.1. Tanzimat Döneminde Kadın ve Toplum

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların toplumsal konumu, uzun bir süre geleneksel İslam hukukunun çizdiği sınırlar dâhilinde şekillenmiştir. Ancak XIX. yüzyılın ortalarında ilan edilen Tanzimat Fermanı (1839) ve ardından gelen Islahat Fermanı (1856), devletin yeniden yapılandırılması sürecinde toplumsal dönüşümlerin de önünü açmıştır. Bu dönemde modern eğitim kurumlarının kurulması, özellikle kız çocuklarına yönelik rüştiyelerin açılması, kadınların toplumsal yaşama daha aktif katılımının başlangıcı olmuştur (Çakır, 2016: 203).

Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan kadın eğitimi eksenli reformlar, toplumsal dönüşümün bir parçası olarak görülmekle birlikte, kadınların bireysel haklarına odaklanan bir eşitlik söyleminden ziyade, toplumun ahlaki ve ailevi yapısını modernleştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu nedenle kadına biçilen rol, hâlen annelik ve ev içi rollerle sınırlıydı. Buna rağmen, eğitimli kadınların sayısındaki artış, kadınların düşünsel dünyasında da değişim yaratmış ve kadınların yazılı basında kendilerini ifade etmeye başlamalarına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Fatma Aliye, Emine Semiye gibi öncü kadın yazarlar kaleme aldıkları makaleler ve romanlarla kadınların eğitimi, hakları ve toplumdaki yeri üzerine tartışmalar başlatmışlardır (Caporal, 1999: 161). Ayrıca 1895'te yayımlanmaya başlanan Hanımlara Mahsus Gazete, kadınların ilk kez kendi sesleriyle kamusal alanda yer almalarını sağlamış ve kadınlar arasında ortak bir bilinç oluşturmaya başlamıştır (Balcı-Tuzak, 2017: 45). Bu yayın, dönemin kadın okurlarını eğitmeye, bilgilendirmeye ve aynı zamanda örgütlü mücadele için zihinsel bir hazırlık oluşturmaya yönelik önemli bir araç işlevi görmüştür (Demirel, 2020: 246).

2.2. Meşrutiyet Dönemi Kadın Hareketi

I. ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlı toplumunda siyasi ve toplumsal özgürlüklerin genişlemesi, kadınların da bu süreçte daha görünür hale gelmesine vesile olmuştur. (Imbert, 1981: 122-123) Bu dönemde anayasal monarşinin getirdiği görece ifade özgürlüğü ortamı, kadınların sosyal, kültürel ve siyasal alanlara ilişkin taleplerini daha açık biçimde ifade etmelerine imkan tanımıştır.(İhsan, 1931: 49) Kadınlar, bu süreçte örgütlenme faaliyetlerinde bulunmuş, dernekler kurmuş, gazete ve dergilerde kendi seslerini duyurabilecekleri mecralar oluşturmuşlardır. Bu yönüyle Meşrutiyet Dönemi, kadın hareketinin "kamusal görünürlük" kazandığı ilk büyük kırılma noktası olarak görülmektedir (Felek, 1974: 93). Bu dönemde kurulan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti (Kadın Haklarını Savunma Derneği) ve Teali-i Nisvan Cemiyeti (Kadınların Yükselmesi Derneği), kadınların eğitim hakkı, çalışma yaşamına katılımı ve aile hukukunda reform taleplerini gündeme getiren öncü kuruluşlar olmuşlardır. Özellikle Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin öncülüğünde yürütülen kampanyalar, kadınların sosyal haklar çerçevesinde tanınma taleplerini görünür kılmıştır (Oğuzhan, 2023: 411).

Kadınlar bu dönemde yalnızca dernek kurmakla kalmamış, aynı zamanda Kadınlar Dünyası (1913–1921) gibi dergiler çıkararak fikirlerini geniş kitlelerle paylaşmışlardır (Gülcü-Tunç, 2012: 161). Bu dergi, yalnızca Osmanlı kadınlarının değil, İslam dünyasındaki diğer kadınların da dikkatini çeken yayınlar yaparak uluslararası bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu yayın organı sayesinde kadınlar, eğitim, istihdam, evlilikte eşitlik gibi temel haklar etrafında kolektif bir bilinç oluşturmaya başlamışlardır (Çakır, 2016: 107). Bu dönemde ayrıca kadınlar ilk kez kamu kurumlarında özellikle eğitimin çeşitli kademelerinde çalışmaya başlamış, hemşirelik, öğretmenlik gibi mesleklerde istihdam edilmişlerdir. Bu gelişmeler, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü artırmış ve onları giderek daha güçlü bir sosyo-

politik temsilci haline getirmiştir (Zihnioğlu, 2011: 44). Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Meşrutiyet Dönemi'ndeki kadın hareketleri çoğunlukla sosyal haklar ve eğitimle sınırlı kalmış, doğrudan siyasal haklar yönündeki talepler görece sınırlı kalmıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri, kadınların siyasal alana doğrudan katılımını engelleyen mevcut hukuki ve geleneksel yapıdır. Yine de bu dönemde atılan adımlar, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kurumsallaşacak olan kadın hareketinin zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda II. Meşrutiyet Dönemi, hem kadınların kendi aralarında örgütlenme kapasitesini artırmış hem de kamuoyunun kadın meselelerine yönelik duyarlılığını geliştirmiştir (Kaplan, 1998: 40-60).

Kadın hareketinin Meşrutiyet'te kazandığı örgütlenme tecrübesi, doğrudan Cumhuriyet Dönemi'ndeki TKB gibi kurumsallaşmış yapılara kaynaklık etmiştir. Bu yüzden Meşrutiyet Dönemi, yalnızca kadın hakları mücadelesinin tarihsel bir evresi değil, aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi'ndeki eşit yurttaşlık mücadelesinin altyapısı olarak görülmelidir (Kartal, 2008: 226).

2.3. Türk Kadınlar Birliği'nin Kuruluşu ve Öncüleri

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, kadınların kamusal hayata katılım beklentisi büyük ölçüde artmış, ancak kadınlara siyasal hakların verilmemesi, bu beklentilerin karşılıksız kalmasına neden olmuştur. 1923 yılında, Nezihe Muhiddin (Metindaş,2018) liderliğinde bir grup kadın, doğrudan siyasal alanda yer almak amacıyla 16 Haziran 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulduğunu ilan etmiştir (Nezihe Muhiddin, 1931). Fırkanın nizamnamesi dönemin Vakit gazetesinde yayınlanmıştır. Nizamnameye göre "Kadınlar Halk Fırkası Türk kadınlarının siyasi haklarını elde etmesini sağlayacak, ülke ekonomisine ve eğitimine katkıda bulunacak…" şeklinde beyan etmiştir.(Vakit, 16 Haziran 1923). Fırkanın resmi olarak kurulması için valilik kanalıyla Dahiliye Vekaleti'ne müracaat edilmiş ancak kadınların siyasi haklara sahip olmadıkları gerekçesiyle bu müracaat kabul görmemiştir (Şahin, 2015: 33). Dönemin şartları bu kararda etkili olmuştur. Bu müracaatın reddi, kadınların siyasal alanda örgütlenme arzularının önünü kesmiş olsa da bu alandaki mücadelelerini sürdürebilecekleri yeni bir zemin yaratmıştır. Bu bağlamda, 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği (TKB) kurulmuştur (Balcı-Tuzak, 2017: 46). Birlik kuruluş maksadını şu şekilde belirtmiştir:

Madde 1*- 7 Şubat 340 tarihinde İstanbul'da Türk Kadınlar Birliği adıyla bir dernek kurulmuştur.*

Madde 2- *Türk Kadın Birliği, Türk kadınını sosyal ve siyasal haklar karşısında her türlü yükümlülük ve vatan ilgisini ispatlayacak bir düzeye eriştirmeye çalışacaktır.*

Madde 3- *Birliğin amacı: Kadınlığı düşünsel ve sos yal alanlarda yükselterek, modern ve olgun bir düzeye erişmektir. Birlik bu amaca varmak için, genç kızları gerçek bir anne olarak yetiştirmek, kadınlık dünyasındaki feci sosyal yaraları iyileştirmek, dul, kimsesiz ailelere ve ilkokuldaki çocuklara yardım etmek, fakir çocukları okutmak, yeni kuşağın maddi ve manevi eğitimiyle ilgilenmek, kadınlığı dış hayatta çalışmaya özendirmek için çaba sarf ederek konferanslar düzenlemek ve eserler yayımlamak konusunda elinden geldiğince çalışacaktır." (Balcı-Tuzak, 2017: 49).*

TKB, 1925 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu yararına çalışan dernek" statüsü kazanmıştır. Bu statü, derneğe belirli ayrıcalıklar ve resmî tanınma sağlamıştır. (BCA, Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 14-42-6, 1925). Birliğin kurucuları, II. Meşrutiyet Dönemi kadın hareketinde aktif rol almış, eğitimli ve entelektüel kadınlardır. Kurucu üyeler arasında; "Nezihe Muhiddin, Latife Bekir, Nimet Reşide Hanım, Şükûfe Nihal, Matlube Ömer, Saniye, Nesime İbrahim, Zeliha, Tuğrul ve Faize Hanım" yer almaktadır (Toprak, 1988:158). Öne çıkan isimler arasında Nezihe Muhiddin, en belirgin şahsiyettir. 1889 yılında doğan Muhiddin, Kadıköy Numune Rüştiyesinden mezun olmuş, Fransızca ve Almanca bilmektedir (Özkay, 2017: 16). Eğitimini tamamladıktan sonra öğretmenlik ve müfettişlik yapmış; edebi kimliğiyle de tanınmıştır. Kadın hakları savunucusu olarak hem dernekçilik hem yayıncılık yapmıştır. TKB'nin ilk başkanı olan Muhiddin, örgütün siyasi bilinç ve eylem hattını belirlemiş, aynı zamanda Kadın Yolu dergisinin başyazarlığını üstlenmiştir (Güngördü, 2019: 1502).

Latife Bekir (Gümüş, 2020) ise Nezihe Muhiddin'den sonra TKB'nin ikinci genel başkanı olmuştur. 1901 doğumlu olan Bekir, Darülfünun Edebiyat Fakültesi mezunu olup, eğitimci kimliği ile tanınmaktadır. Öğretmenlik yaptığı yıllarda kadınların sosyal hayat içindeki rollerini genişletme amacını taşımış, TKB'nin sosyal hizmet faaliyetlerine yön veren stratejilerin çoğunu oluşturmuştur. Özellikle

halk sağlığı, annelik eğitimi, çocuk bakımı ve meslek edindirme kurslarında etkili olmuş, Birliği devlet politikalarıyla uyumlu bir yapıya kavuşturmuştur (Bolat, 2014: 30). Şukufe Nihal Başar, TKB'nin kurucu üyelerinden biri olup İstanbul Darülfünun Felsefe Bölümü'nü bitirmiştir. Şair, yazar ve öğretmen olarak çalışmış, kadınların özgürleşmesini savunan birçok yazıya imza atmıştır. Milliyetçi-muhafazakar çizgide bir kadın aydın olarak hem edebi hem sosyal çalışmalarıyla tanınmıştır (Yiğitler, 2023: 32).

Seniha Sami Moralı, II. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren kadın örgütlerinde yer almış, hemşirelik ve kadın sağlığı konularında eğitim vermiştir. Kadınların meslek edinmesini savunmuş, TKB içerisinde özellikle taşra şubelerinde eğitici kadrolar oluşturulmasına öncülük etmiştir (Gürtunca, 2020: 62.). Nimet Rumeysa, kadın hareketinde pedagojik yaklaşımları savunan biri olarak öne çıkmıştır. Öğretmen okullarında görev almış, kadınların eğitimi ve aile içi rollerinin reformu konularında yazılar kaleme almıştır. TKB'nin sosyal işlevinin şekillenmesinde etkili olmuş, özellikle kız çocuklarının eğitimi konusunda duyarlılığı ile bilinmektedir (Davaz, 2014: 141,146).

Bu kurucu kadronun ortak noktası, eğitimli, kamusal alanda görünür, edebi ve entelektüel faaliyetlerde bulunmuş, kadın haklarını yalnızca yazı yoluyla değil, örgütlü mücadele içinde de savunmuş olmalarıdır. Hepsi cumhuriyetin sunduğu modernleşme fırsatlarını kadınlar lehine kullanma konusunda kararlı bir tavır ortaya koymuştur. Bu çerçevede TKB'nin kuruluşu, yalnızca bir dernekleşme süreci değil, aynı zamanda kadınların siyasal ve sosyal özne olarak varlıklarını kurumsallaştırdığı bir eşiktir.

2.4. Türk Kadınlar Birliği'nin Faaliyetleri

Birliğin faaliyetleri, yalnızca belirli sosyal yardım kampanyalarıyla sınırlı kalmamış, Türkiye'de kadın hakları düşüncesinin yaygınlaşması, kurumsallaşması ve uluslararası bağlamda görünür hâle gelmesi açısından oldukça kapsamlı bir zemin oluşturmuştur. Nezihe Muhiddin ve Latife Bekir başkanlıklarında farklılaşan dönemsel politikalar, kadın hareketinin söylemsel evrimini de yansıtmaktadır.

Nezihe Muhiddin döneminde, Birlik son derece güçlü bir siyasi bilinçle hareket etmiş ve kadınların seçme ve seçilme hakkı için ciddi kampanyalar yürütmüştür. Kadın Yolu dergisi aracılığıyla kamusal söylem oluşturulmuş, aynı zamanda imza kampanyaları, dilekçeler, hükümete mektuplar ve basın açıklamaları gibi yöntemlerle kamuoyuna güçlü mesajlar verilmiştir (Özkay, 2017). 1926 Medeni Kanun'un tartışmaları sırasında kadınların aile içindeki konumu, boşanma hakkı, miras eşitliği gibi meselelerde eşit yurttaşlık vurgusu yapılmış; bunun yanında kadınların kamusal hayata katılımı için eğitsel kurslar, hukuk bilgilendirme toplantıları ve konferanslar düzenlenmiştir (Oruç, 2010: 65).

TKB'nin yayıncılık faaliyetleri, örgütün düşünsel altyapısını oluşturan en önemli araçlardan biri olmuştur. Kadın Yolu ve Kadın Sesi isimli iki ayrı dergi, farklı dönemlerin ideolojik yönelimlerini ve kadın hareketinin evrimini yansıtan zengin içeriklere sahiptir. Kadın Yolu dergisi, Nezihe Muhiddin'in liderliğinde 1925'te yayımlanmaya başlamış ve 1927 yılına kadar devam etmiştir (Aşa, 1989: 987). Dergide özellikle kadınların siyasi hakları, yurttaşlık statüsü, eşitlik mücadelesi, eğitim ve aile hayatı gibi konular ele alınmıştır. Kadın Yolu, yalnızca bir dernek bülteni değil, aynı zamanda modernleşmeyi kadınların gözünden anlatan, bireysel kadın hikâyelerini de içeren önemli bir düşünsel platformdur. Nezihe Muhiddin'in yanı sıra Şükufe Nihal, Seniha Sami Moralı ve Hatice Sabiha Sertel gibi yazarların yazıları da bu dergide yayımlanmıştır. Yazarlar toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda dikkat çekici analizler yapmışlardır. Dergide sıkça işlenen temalar arasında kadınların kendi haklarını öğrenmesi, modern yurttaşlık kavramının içselleştirilmesi ve siyasete katılımın gerekliliği gibi konular yer almıştır. Bu bağlamda Kadın Yolu, dönemin kadın hareketinin teorik bir platformu olarak değerlendirilmiştir (Ateş, 2009).

1927'de Nezihe Muhiddin'in görevden alınmasının ardından, Latife Bekir başkanlık görevine getirilmiş ve onun döneminde TKB daha temkinli, devlet politikalarıyla uyumlu bir çizgiye yönelmiştir. Bu dönemde siyasi haklar talebi geri planda kalırken, kadınların eğitimi, sağlık taramaları, annelik eğitimi, çocuk bakımı gibi alanlarda sosyal hizmet faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır. (Oğuzhan, 2023: 419). 1928 sonrası yayımlanmaya başlayan Kadın Sesi dergisi ise TKB'nin Latife Bekir dönemine denk gelir ve daha çok sosyal roller, annelik, ev ekonomisi ve sağlıklı aile temaları çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yayın dönemi, siyasal hak taleplerinin görece arka planda kaldığı, kadın kimliğinin sosyal hizmetlerdeki temsiliyetle öne çıkarıldığı bir sürece işaret etmektedir. Kadın Sesi dergisinde kadın sağlığı, çocuk

eğitimi ve geleneksel aile değerleri gibi konular öne çıkarken, kadınlara örnek bireyler tanıtılmış ve modern cumhuriyet kadını ideali üretilmiştir (Dişbudak, 2008: 72).

TKB yalnızca İstanbul merkezli bir birlik değil, aynı zamanda Türkiye genelinde taşra şubeleriyle yaygın bir teşkilatlanma ağı kurmuş güçlü bir kadın hareketidir (Balcı-Tuzak, 2017: 47). Birliğin kısa sürede çok sayıda şehirde şube açması, kadınların sadece büyük şehirlerde değil, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de örgütlenmeye başladığını ve toplumsal değişimin kırsala taşındığını göstermektedir. 1920'lerin ikinci yarısından itibaren Ankara, İzmir, Konya, Adana, Eskişehir, Sivas ve Kayseri gibi şehirlerde açılan TKB şubeleri, taşrada yaşayan kadınların katılımıyla aktif hale gelmiştir (Dişbudak, 2008: 13). Bu şubelerde düzenlenen faaliyetler arasında okuma-yazma kursları, çocuk bakımı ve sağlık eğitimi, sosyal yardımlaşma kampanyaları, kültürel etkinlikler ve konferanslar yer almıştır.

Taşra temelli şubeler yalnızca hizmet üretme merkezi değil, aynı zamanda kadınların kamusal alanda görünür olduğu mecralar haline gelmiştir. TKB'nin taşra teşkilatları aracılığıyla kırsal kesim kadınlarının modernleşme sürecine dahil edilmesi, Cumhuriyet Türkiye'sinin toplumsal dönüşüm hedefleriyle de örtüşmektedir. Bu nedenle, taşra faaliyetleri yalnızca yardım amaçlı olmamış, modern yurttaşlık bilincinin geliştirilmesini amaçlayan pedagojik girişimler olarak da değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu şubeler arasında iletişim ağlarının kurulduğu ve deneyim paylaşımı yapıldığı da bilinmektedir. Taşra şubeleri belirli dönemlerde genel merkezle raporlar paylaşmış ve faaliyetlerini birbirinden haberdar şekilde yürütüldüğünü ortaya koymuştur. Bu ağ yapısı, kadın hareketinin yatay düzlemde örgütlenmesini mümkün kılmış, yerelden merkeze doğru bir kadın kamuoyu yaratılmasına katkı sağlamıştır. Bu anlamda taşra şubeleri, TKB'nin yalnızca merkezi bir elit kadın örgütü olmadığını, tabana yayılan, yaygın ve etkili bir kadın hareketi olduğunu da göstermektedir.

Birlik, Latife Bekir'in başkanlığının ilk dönemlerinde bir yardım derneği gibi faaliyet göstermiş olsa da her fırsatta kadınların siyasî haklarını gündeme getirmiştir. Kadınların yerel seçimlerde oy kullanma hakkını kazanacaklarına olan inancı tamdır. Bu amaçla çeşitli yerlerde konuşmalar yapmış, mitingler ve toplantılar düzenlemişti. Yaptığı her konuşmada Atatürk'e olan bağlılığını dile getirmiştir (Gürtunca, 2020: 67). Yürütülen yoğun çabaların bir sonucu olarak, kadınlar 3 Nisan 1930 tarihinde yürürlüğe giren Belediye Kanunu'nun 23. ve 24. maddelerine dayanarak belediye seçimlerine katılma hakkını elde etmiştir (TBMM ZC., D.3, C.18, İ.3: 3,10,13). Bu hakkın kazanılmasında yalnızca TKB değil, aynı zamanda Türk Ocakları da etkili bir rol oynamıştır (Özer, 2013: 141).

Kadınlara tanınan bu hak, ülkenin dört bir yanında büyük bir sevinçle karşılanmış ve adeta bayram havası içinde kutlanmıştır. Cumhuriyet gazetesi ilk sayfasında "Kadınların Şenlikleri" adlı yazıyla bu sevinci sütunlarına taşımıştır (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930: 1). Bu gelişmeye istinaden 3 Nisan 1930 tarihinde Ankara'daki Türk Ocakları'nın merkez binasında düzenlenen törende, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa ve Kazım Paşa'nın da aralarında bulunduğu kalabalık bir topluluğun önünde Afet Hanım bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasının taşıdığı tarihi anlamı vurgulamış, bu gelişmeyi büyük bir toplumsal dönüşümün sembolü olarak değerlendirmiştir (Cumhuriyet, 4 Nisan 1930: 1).

Türk kadınının belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını kazanmasının ardından, Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın başkanlığında bir toplantı yapılmış, bu toplantıda Paşa, kadınların fırkaya üye olabilmeleri için gerekli talimatı vermiştir. Talimata göre, kadınlar da erkeklerle aynı koşullarda partiye kabul edilecektir. Bu doğrultuda partiye kaydını yaptıran ilk kadın üye Afet İnan olmuştur (Cumhuriyet, 3 Nisan 1930: 1).

Kadınlara tanınan haklar, belirli bir sırayı takip ederek aşamalı biçimde genişletilmiştir. Bu sürecin devamında, kadınların köy muhtarlığına ve ihtiyar heyeti üyeliğine seçilebilmelerine imkan tanıyan yasa tasarısı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan görüşmelerin ardından 26 Ekim 1933 tarihinde kabul edilmiştir (TBMM ZC., D.4, C.17, İ.2: 50; Akşam, 27 Ekim 1933: 1). Kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde edebilmeleri için ise Anayasa ve Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda, Başbakan İsmet Paşa ve beraberindeki 191 milletvekili, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. ve 11. maddeleri ile İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun bazı hükümlerinin değiştirilmesini öngören bir teklif hazırlayarak Meclis'e sunmuşlardır. Yapılan bu yasal düzenlemeler sonucunda, Türk kadınları milletvekili seçme ve seçilme hakkını da elde etmiştir (TBMM ZC., D.4, C.25, İ.4: 82-87; Düstur: 35).

Türk kadınının milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuşması, yurt genelinde büyük bir coşku ve gururla karşılanmış, bu gelişme kadın hakları mücadelesinde bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir (Cumhuriyet, 6 Aralık 1934: 1). Bu önemli kazanım, kadınların kamusal ve siyasal yaşamda etkin roller üstlenmesinin önünü açmış ve toplumsal eşitlik yolunda atılmış en önemli adımlardan biri olmuştur. Bu kazanımların sonucunda 1935 seçimlerinde 18 Türk kadını meclise milletvekili olarak girmiştir (Kılavuz, 2022: 18).

2.5. TKB'nin Uluslararası İlişkileri ve Dış Basındaki Yankıları

TKB'nin faaliyetleri yalnızca ulusal düzeyde sınırlı kalmamış, aynı zamanda uluslararası kadın hareketiyle bağ kurma yönünde önemli adımlar atılmıştır. Birlik, özellikle 1930'lu yıllarda dönemin önde gelen uluslararası kadın örgütleriyle temas halinde olmuş, Türkiye'nin kadın hakları alanındaki ilerlemelerini dış dünyaya tanıtma misyonunu üstlenmiştir. Latife Bekir'in girişimleriyle, Mayıs 1929'da Berlin'de düzenlenen XI. Uluslararası Kadın Kurultayı'na TKB, Genel Sekreteri Efzayiş Suat Hanım temsilci olarak katılmıştır. Hükümetin de bu katılımı onaylaması üzerine, kendisine bin lira tutarında yol ödeneği tahsis edilmiştir (BCA, Dosya No: 30-18-0-0, Yer No: 229-541-5, 1929). Bu kongrede XII. Kongre'nin Türkiye'de düzenlenmesi teklif edilmiş, bu teklife cevap 1933'te Marsilya'da toplanan Sulh Konferansı'nda verilmiştir. Bu konferansta Türk temsilcilerinin gösterdiği iyi niyet ve faaliyetleri XII. Kongre'nin Türkiye'de toplanmasını sağlamıştır (Gürtunca, 2020: 68).

Bir taraftan yurtdışında bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan da yurtiçinde 1934 yılında Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu dönemde Avrupa'nın pek çok ülkesinde kadınlar henüz bu haklara sahip değildir. Fransa 1944, İtalya 1945, İsviçre 1971 yılında bu haklara sahip olmuştur. (Berktay, 2004) Türkiye'de yaşanan ilerlemeler, özellikle uluslararası kadın hareketleri tarafından ilgiyle izlenmiştir. Cumhuriyet Hükümeti ve TKB'nin ortak çalışmaları neticesinde 18-24 Nisan 1935 tarihleri arasında İstanbul Yıldız Sarayı'nda XII. Uluslararası Kadın Kongresi toplanmıştır (Kurun, 18 Nisan 1935: 1).

TKB, bu kongrede ev sahibi sıfatıyla tüm hazırlıkları üstlenmiş ve Türk kadınlarının çağdaş, eğitimli ve etkin bir profil ortaya koymasına öncülük etmiştir. (Ökten, 2002: 183). Uluslararası Kadın Birliği'nin üyeleri ve delegeleri, Nisan ayının başlarından itibaren XII. Kongre'ye katılmak üzere İstanbul'a gelmeye başlamışlardır. Katılımcıların birçoğu, Cumhuriyet Türkiye'sini görmek ve yakından tanımak istediklerini dile getirmişlerdir. Bu ilgiye karşılık olarak, hükümet tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in imzasıyla 22 Kasım 1934 tarihinde bir kararname yayımlanmış ve kongreye katılacak yabancı kadın delegelere harçsız vize verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA, Dosya No: 30-18-1-2 Yer No: 49-79-14, 1934)

Uluslararası Kadın Birliği Kongresi, 18 Nisan 1935 Perşembe günü saat 10.00'da İstanbul Yıldız Köşkü'nde düzenlenmiştir (BCA, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 594-51-3, 1935). Kongre açılışında TBMM Başkanı Kazım Özalp ve Başbakan İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kadın hakları konusundaki kararlılığını vurgulamıştır (Cumhuriyet, 18 Nisan 1935: 1). Atatürk'ün kongreye gönderdiği tebrik telgrafı metni ise, ulu önderin kadın sorunlarına verdiği önemi simgeleyen anlamlı bir belge olmuştur (Akşam, 23 Nisan 1935: 1, 4).

Basında geniş yer bulan bu kongreyle birlikte Türkiye, kadın hakları alanında örnek ülke olarak gösterilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet gazetesi, etkinliği "Türk kadınının zaferi" olarak tanımlamıştır (Cumhuriyet 19 Nisan 1935: 1). Kongrenin anısına özel olarak hatıra posta pulları bastırılmıştır (Resmî Gazete, 23 Mart 1935, Sayı: 2958).

Kongrede sunulan bildirilerde Türk kadınlarının seçme ve seçilme hakkına kavuşmuş olması, medeni kanun reformu ve laik eğitim sistemi özellikle vurgulanmıştır. Kongre sırasında yalnızca kadın hakları değil, barış, eğitim ve uluslararası dayanışma temaları da öne çıkmış; TKB, bu çerçevede hem cumhuriyet rejimini destekleyen hem de kadınların evrensel sorunlarına çözüm arayan bir yaklaşımı benimsemiştir. Kongre programları, bildirileri ve sonunda yayımlanan ortak deklarasyon, kadınların sadece ulusal değil evrensel haklar temelinde dayanışmasını simgelemiştir (Kılavuz, 2025).

Bu kongre esnasında yapılan kültürel etkinlikler ve toplumsal geziler de dikkat çekmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda verilen resepsiyon, Beyoğlu'nda düzenlenen defile ve kadınlar tarafından hazırlanan sergiler, Türk kadınlarının estetik ve kültürel gelişimini dünyaya tanıtma işlevi görmüştür (Gürtunca, 2020, s.

68). Kongrenin sonuna yaklaşılırken, 24 Nisan günü Latife Bekir Işık 177 oy alarak Uluslararası Kadın Birliği'nin yönetim kuruluna seçilmiş ve bu göreve getirilen ilk Türk kadını olarak tarihe geçmiştir (Cumhuriyet, 24 Nisan 1935: 1,6). Ertesi gün sabah saat 10.00'da Yıldız Köşkü'nde kongrenin kapanış oturumu gerçekleştirilirmiştir. Bu törenin ardından Latife Bekir, Mihri Pektaş, Birlik Başkanı Corbett Ashby, İngiliz süfrajet ve dünyanın ilk kadın milletvekillerinden Lady Astor'un da aralarında bulunduğu otuz kişilik heyet, Atatürk'ün özel olarak tahsis ettirdiği vagonla saat 13.00'te Ankara'ya doğru yola çıkmıştır (Kurun, 26 Nisan 1935: 3). Heyet, Marmara Köşkü'nde verilen öğle yemeğinin ardından saat 16.30'da Çankaya Köşkü'nde Atatürk ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Aynı günün akşamında ise İstanbul'a geri dönmüştür. Böylece Uluslararası Kadın Birliği Kongresi, anlamlı bir ziyaretle son bulmuştur (Kurun, 27 Nisan 1935: 1).

TKB'nin bu uluslararası ilişkileri, Türkiye'nin Batı dünyasıyla entegrasyon politikaları çerçevesinde özel bir yere sahiptir. Kadınların uluslararası platformlarda aktif biçimde yer alması, bir yandan cumhuriyetin tanıtımını sağlarken diğer yandan Türk kadınlarının yalnızca ulusal sınırlar içinde değil, küresel düzeyde bir kimlik oluşturmasına katkı sağlamıştır. Bu sayede TKB, dönemin yalnızca en güçlü ulusal kadın örgütü değil, aynı zamanda uluslararası kadın hareketinin de aktif bir bileşeni haline gelmiştir (Kaçar, 2020: 124).

2.6. TKB'nin Kapatılış Süreci

1930'ların ortasına gelindiğinde Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmiş olmaları, kadın hareketleri açısından büyük bir kazanım olarak değerlendirilmiştir. TKB, bu kazanımın elde edilmesinde önemli bir rol oynamış olsa da birliğin bu süreçte siyasal alandan giderek dışlandığı da dikkat çekmektedir. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması, büyük ölçüde yukarıdan aşağıya bir devlet politikası şeklinde uygulanmıştır (Oruç, 2010: 70). Kadınların siyasal haklarına kavuşmaları, görünüşte Birliğin temel hedeflerinden birinin gerçekleşmesi anlamına gelmiştir. Ancak paradoksal biçimde, bu dönemde TKB'nin siyasi alanla olan ilişkisi zayıflamış, faaliyet alanı daraltılmıştır.

Kadınların siyasal haklarını kazanmalarının ardından, TKB Başkanı Latife Bekir'in Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında, hükümet çevrelerinde Birliğin kapatılarak yerine yeni bir örgütlenmenin oluşturulacağı yönünde söylentiler dolaşmaktaydı. TKB üyelerinden Seniha Hanım da hükümetin Birliği feshetme niyetinde olduğunu ifade etmiş, hatta Cumhuriyet Halk Partisi'nin Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'ni kendilerinin yöneteceği yönündeki düşüncelerini aktarmıştır. Buna karşılık Latife Bekir, hükümetin kapatma kararını Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi sonrasına ertelemeye ikna etmiştir (Oruç, 2010: 100).

Uluslararası Kadın Kongresi'nin tamamlanmasının ardından ertelenen karar yeniden gündeme gelmiş ve 2 Mayıs 1935 tarihinde Latife Bekir, TKB'nin dağılma sürecine dair ipuçlarını kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu açıklamayı takiben, basında da TKB'nin artık tarihsel görevini tamamladığı ve kadınlara seçim hakkı verildikten sonra varlığını sürdürmesinin anlamını yitirdiği yönünde yorumlar yapılmaya başlanmıştır (Cumhuriyet, 19 Aralık 1934: 1-2). Genel kanaate göre, kadınlar artık erkeklerle eşit haklara sahip olduğundan TKB'nin misyonu sona ermiştir. Ayrıca Birliğin siyasi bir yapı olmaması ve yalnızca yardım faaliyetleri yürütmesi, devam etmesini gerekli kılmadığı düşüncesini güçlendirmiştir (Yetkin, 1984: 85-86). Toplumda yaygın olan görüş, kadın-erkek meselelerinin ayrı örgütlenmeler yerine birlikte çözüme kavuşturulabileceği yönündedir.

Bu gelişmeler üzerine, TKB yönetimi olağanüstü kongre kararı alarak kamuoyunun baskılarına karşılık vermiştir. 10 Mayıs 1935'te yapılan ilk kongrede yeterli çoğunluk sağlanamayınca toplantı ikinci çağrıyla gerçekleştirilmiştir (Bozkır, 2000). Ancak bu oturuma yalnızca on yedi üyenin katılması, Birliğin kendi içinde de etkisini yitirdiğini göstermiştir. Kongrede Genel Sekreter Aliye Esat Hanım Birliğin geçmiş faaliyetlerine dair bir rapor sunmuş, ardından kürsüye çıkan Latife Bekir, Birliğin feshini önererek süreci resmen başlatmıştır (Cumhuriyet, 11 Mayıs 1935: 1). Resmi söylemde TKB'nin feshi, "görevini tamamladığı" gerekçesiyle sunulmuşsa da bu değerlendirme oldukça problematiktir. Çünkü Birlik, yalnızca siyasal haklar için değil, aynı zamanda sosyal adalet, kadın eğitimi, istihdam, toplumsal eşitlik gibi çok boyutlu hedefler için mücadele eden bir yapıydı. TKB'nin kapanmasıyla birlikte kadın hareketinin sivil ve bağımsız örgütlü yapısı da büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu süreçten sonra kadınların örgütlenme faaliyetleri büyük oranda CHP Kadın Kolları ve Halkevleri gibi devlet güdümlü yapılara devredilmiştir (Dişbudak, 2008: 70).

CHP Kadın Kolları, TKB'nin kapatılmasının ardından kadın hareketine biçimsel olarak süreklilik kazandıran tek örgütlü yapı olarak görülmüştür. Ancak bu yapı, bağımsız bir kadın hareketinden ziyade, partinin genel siyasetinin bir uzantısı olarak işlev görmüştür. 1935'te oluşturulan bu kollar, kadınların siyasi eğitimi ve partiye bağlılık esasına göre şekillendirilmiştir. Kadınların kamusal yaşamdaki faaliyetleri CHP'nin inkılapları çerçevesinde yönlendirilmiş; yerel mitingler, Halkevleri etkinlikleri, annelik konferansları gibi faaliyetler bu kollar aracılığıyla yürütülmüştür (Doğramacı, 1982). Bu yeni dönemde kadınların siyasal alandaki görünürlüğü artmakla birlikte, söz konusu görünürlüğün sınırları da belirginleşmiştir. CHP Kadın Kolları, kadınların bağımsız bir kimlikle siyaset yapmalarını değil, mevcut devlet ideolojisi çerçevesinde biçimlenen bir yurttaşlık modeli içinde faaliyet göstermelerini teşvik etmiştir. Bu durum, kadın hakları savunuculuğunu daha çok devlet eksenli bir çerçeveye oturtmuş, eleştirel düşünce ve sivil insiyatifin zayıflamasına neden olmuştur (İşat, 2006).

1940'lı ve 1950'li yıllarda kadınların hak talepleri daha çok bireysel çabalarla sürdürülmüş, kitlesel kadın örgütlenmeleri uzun yıllar sessiz kalmıştır. TKB, kapatılmasının ardından 14 yıl boyunca faaliyette bulunmamış, ancak 1949 yılında merkezi Ankara olmak üzere yeniden kurulmuştur. Bu kez kuruluşun amacı, Türk inkılâbının kadınlara kazandırdığı hakları korumak ve yaşatmak olmuştur. Birliğin yeniden açılması, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 13 Haziran 1949 tarihli onayıyla resmiyet kazanmıştır (BCA, Dosya No: 30-18-1-0, Yer No: 120-54-10, 1949). Yeniden kurulan Birliğin başkanlık görevine ise bir kez daha Latife Bekir (Çeyrekbaşı) getirilmiştir. Yeniden açılan TKB günümüzde hala aktif olarak varlığını sürdürmektedir.

3. SONUÇ

TKB, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin yalnızca bir kadın derneği olmanın ötesinde, Türkiye'de kadın hareketinin kurumsallaşma sürecini şekillendiren, dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümleriyle karmaşık ilişkiler kurabilmiş öncü bir yapıdır. 1924–1935 yılları arasında faaliyet gösteren Birlik, II. Meşrutiyet döneminden devraldığı örgütlenme deneyimini Cumhuriyet Dönemi modernleşmesiyle harmanlayarak, kadınların yalnızca sosyal hayatta değil, siyasal alanda da özneleşebileceğini göstermiştir. Bu anlamda, TKB'nin kuruluşu, kadınların modern yurttaşlık kavramına dahil olma taleplerinin kurumsal bir karşılığı olarak değerlendirilmelidir.

Birlik, özellikle Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde geliştirdiği siyasal bilinç ve kampanya pratiğiyle kadınların seçme ve seçilme hakkı talebini gündeme taşıyarak, yalnızca bir hayır cemiyeti değil, aynı zamanda politik bir baskı grubu niteliği kazanmıştır. Ancak zamanla değişen iç dinamikler, yönetim kadrosundaki dönüşümler ve devletle kurulan ilişki biçimi, TKB'nin söylemsel çerçevesinde de kaymalar yaratmış; Latife Bekir döneminde daha çok sosyal hizmet ve aile temelli bir çizgi benimsenmiştir. Bu farklılaşma, kadın hareketinin sadece taleplerinin değil, mücadele yöntemlerinin ve eylem biçimlerinin de dönemsel olarak değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir.

Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin 1935'te İstanbul'da gerçekleştirilmesi, TKB'nin hem uluslararası görünürlüğünün doruk noktası olmuş hem de cumhuriyet rejiminin kadın hakları konusundaki modernleşmeci yüzünü dünya kamuoyuna sunma işlevi görmüştür. Ancak ironik bir biçimde, bu büyük başarının hemen ardından Birliğin kapatılması, devletin kadın hareketine yönelik sınırlarını ve tolerans eşiğini de gözler önüne sermiştir. Kadınlara siyasal hakların tanınması, devlet nezdinde kadın hareketinin misyonunun tamamlandığı şeklinde yorumlanmış, bu da birliğin işlevsizleştirilmesini meşrulaştıran bir gerekçe hâline getirilmiştir.

TKB'nin feshi, Türkiye'de bağımsız kadın örgütlenmelerinin yerini devlet güdümlü yapılara bırakmasının simgesel bir dönüm noktasıdır. CHP Kadın Kolları, Halkevleri gibi yapılar, kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü korumuş olsa da özünde eleştirel ve dönüştürücü bir kadın söyleminin yerini, mevcut iktidar politikasını üreten bir temsil modeline bırakmıştır. Bu durum, kadın hareketinin kurumsal sürekliliği kadar düşünsel özerkliğinin de zedelendiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, TKB deneyimi, Türkiye'de kadın hakları mücadelesinin yalnızca hukuki kazanımlardan ibaret olmadığını, asıl meselenin bu kazanımların kalıcılığını güvence altına alacak örgütsel bağımsızlık ve siyasal katılım kapasitesinde yattığını açıkça göstermektedir. TKB'nin tarihsel mirası, günümüz kadın hareketine sadece ilham vermekle kalmaz; aynı zamanda kadınların örgütlü gücünün ve bağımsız

iradesinin siyasal sistem içindeki rolünü sorgulamak açısından da önemli bir referans noktası sunmaktadır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Dosya No: 30-18-1-1, Yer No: 14-42-6, Belge Tarihi: 28.06.1925.

BCA, Dosya No: 30-18-0-0, Yer No: 229-541-5, Belge Tarihi: 30.05.1929

BCA, Dosya No: 30-18-1-2 Yer No: 49-79-14, Belge Tarihi: 22.11.1934.

BCA, Dosya No: 30-18-1-2 Yer No: 49-79-14, Belge Tarihi: 22.11.1934.

BCA, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 594-51-3, Belge Tarihi: 20.01.1935.

BCA, Dosya No: 490-1-0-0, Yer No: 594-51-3, Belge Tarihi: 20.01.1935.

BCA, Dosya No: 30-18-1-0, Yer No: 120-54-10, Belge Tarihi: 13.06.1949.

2.Resmi Yayınlar

Düstur, 3. Tertip, Cilt:16.

Resmî Gazete, 23/3/1935, Sayı: 2958.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), D.3, C.18, İ.3, (3.4.1930).

TBMM ZC., D.4, C.17, İ. 2, (26.10.1933).

TBMM ZC., D.4, C.25, İ.4, (5.12.1934).

3.Gazeteler

Vakit, 16 Haziran 1923.

Cumhuriyet, 3 Nisan 1930.

Cumhuriyet, 4 Nisan 1930.

Akşam, 27 Eylül 1933.

Cumhuriyet, 6 Aralık 1934.

Cumhuriyet, 18 Nisan 1935.

Kurun, 18 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 19 Nisan 1935.

Ulus, 25 Nisan 1935.

Kurun, 26 Nisan 1935.

Kurun, 27 Nisan 1935.

Cumhuriyet, 11 Mayıs 1935.

4.Araştırma ve İnceleme Eserleri

AŞA, E. (1989). 1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BALCI, M. & TUZAK, M. (2017). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi", Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 43-51.

BERKTAY, F. (2004), Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No.7, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yay., İstanbul.

BOZKIR, G. (Haziran, 2000). "Türk Kadın Birliği", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 3(10), 99-115

ÇAKIR, S. (2016). Osmanlı Kadın Hareketi (5.Baskı), Metis Yay., İstanbul.

DAVAZ, A. (2014). Eşitsiz Kız Kardeşlik, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

DEMİREL, Ö. (2020). "Osmanlı Basınında Kadın Temsili: Hanımlara Mahsus Gazete Üzerinden Bir Değerlendirme", KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 6(2), 241-264.

DİŞBUDAK, M. (2008). Türk Kadınlar Birliği, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

DOĞRAMACI, E. (1982). Türkiye'de Kadın Hakları, Üniversal Kitabevi, Ankara.

FELEK, B. (1974). Yaşadığımız Günler, Milliyet Gazetesi Yay., İstanbul.

GÜLCÜ, E. & Tunç, S. (2012). "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 155-176.

GÜMÜŞ, G. (2020). Latife Bekir Çeyrekbaşı'nın Hayatı ve Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

GÜRTUNCA, E. Ş. (2020). "Süfrajist Harekette Bir Cumhuriyet Kadını: Latife Bekir Çeyrekbaşı Tarihin Peşinde", Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (24), 55-84.

IMBERT, P. (1981). Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri, (Türkiye'nin Meseleleri),(çev. Adnan Cemgil), Havass Yay., İstanbul.

İHSAN, A. (1931). Matbuat Hatıralarım, 1888-1923, Cilt:1, İhsan Matbaası, İstanbul.

İNAN, A. (2022). Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri, TTK Yay., Ankara.

İŞAT, C. (2006). Türk Kadınlar Birliği`nde devlet ve sınıf ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

KAÇAR, A. (2020). Kadınlar Halk Fırkasından Türk Kadınlar Birliğine Kadın Hareketi ve Basına Yansıması (1923-1935), Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

KAPLAN, L (1998). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

KARTAL, C. (2011). II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: "Makbul Kadınlar". İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (38), 215-238.

KILAVUZ, N. (2022), Türk Siyasi Hayatında 1965 Seçimleri, Berikan Yayınevi, Ankara.

KILAVUZ, N. (2025). 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresinin Türk Basınına Yansıması, 5th Internatıonal Palestra Scıentıfıc Research Congress, Skopje, Makedonya, 633-639.

METİNTAŞ, M. Y. (2018). "Nezihe Muhittin Ve Türk Kadınının Siyasi Haklar Mücadelesi", Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi, 2(3), 74-97.

Nezihe Muhiddin, (1931). Türk Kadını, Numune Matbaası, İstanbul.

Nezihe Muhiddin, (2006). Nezihe Muhiddin - Bütün Eserleri, (haz. Yaprak Zihnioğlu), Kitap Yayınevi, İstanbul.

OĞUZHAN, M. (2023). "Erken Cumhuriyet Döneminde Kadınların Siyasal Katılımı: Türk Kadın Birliği", Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(2-1), 406-424.

ORUÇ, S. G. (2010). Türk Kadınlar Birliği (1924-1935), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖKTEN, N. (2002). "1935 İstanbul Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Otuz Yurdun Kadınları", Toplum ve Tarih, 37(219), 183-219.

ÖZER, S. (2013). "Kadına Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 29(85), 131-68.

ÖZKAY, N. (2017), Nezihe Muhiddin Ve Türk Kadın Yolu Dergisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZKAY, N. (2017). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Yolu Dergisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SALMAN, B. B. (2014). "1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı. Verilmesine Yönelik Tutumlar", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, 10(19), 27-50.

ŞAHİN, A.E. (2015), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Eğitim Sistemi, Yönetimi ve Denetimi, Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TOPRAK Z. (1998), "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", Tarih ve Toplum, No:51, Mart 1998.

TOPRAK, Z. (1994). "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arsıulusal Kadınlar Birliği Kongresi"ne (1923-1935)". İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 2.

Yeni Harflerle Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927), 2009, (haz. Nevin Yurdsever Ateş), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı**,** İstanbul.

YETKİN, Ç.(1984). Türkiye'de Tek Parti Yönetimi,(1930-1945), Altın Yay., İstanbul.

YİĞİTLER, Ş. Ş. (2023). "Şükûfe Nihal Başar'ın Bir Coğrafyacı ve Romancı Olarak Bingöl ve Çevresini Keşfi", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Cumhuriyet Özel Sayısı), 28-43.

ZİHNİOĞLU, Y. (2003). Kadınsız İnkılap Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, Metis Yay., İstanbul.

ZİHNİOĞLU, Y. (2011). "Osmanlı Türk Kadın Hareketi", İstanbul – Amargi Feminizm Tartışmaları, Amargi Yay., İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

This study examines the foundation, activities, international relations, and eventual dissolution of the Turkish Women's Union (Türk Kadınlar Birliği – TKB), which operated between 1924 and 1935, as a case for understanding the institutionalization of the women's movement in early Republican Turkey. Although the granting of rights to women in this period has often been interpreted as the product of state-led modernization, such an approach tends to overshadow women's own agency and organized struggles. The TKB stands out as a pioneering organization that revealed women were not merely passive recipients of reforms, but active subjects who voiced their demands collectively. This article investigates how the Union inherited the legacy of the Ottoman women's movement, how it was transformed during the Republican modernization project, and how its relations with the state shaped the trajectory of women's activism. The research is based on a qualitative historical-documentary approach. Primary sources such as archival documents, parliamentary records, official gazette decisions, and TKB's own publications (Kadın Yolu and Kadın Sesi journals), alongside contemporary newspapers, were analyzed together with secondary literature including theses, articles, and monographs. Through historical content analysis, the development of the TKB was examined in four dimensions: foundation, activities, international connections, and the closure process. The background of the movement can be traced back to the Ottoman period, when women gradually became more visible through education, press, and associations. Tanzimat reforms opened limited opportunities for girls' schooling, while the constitutional periods enabled women to establish associations and publish their own journals such as Kadınlar Dünyası (1913–1921), which fostered a collective feminist consciousness. These experiences prepared the ground for the establishment of the TKB in 1924. Founded by educated and intellectual women such as Nezihe Muhiddin, Latife Bekir, and Şükufe Nihal, the Union became the first nationwide platform where women collectively voiced demands for political, social, and cultural equality. The activities of the Union were multifaceted. Under the leadership of Nezihe Muhiddin, the TKB strongly emphasized political rights, launching campaigns for women's suffrage and publishing the journal Kadın Yolu, which articulated demands for equal citizenship and gender equality. After Muhiddin's resignation in 1927, Latife Bekir assumed leadership and steered the Union toward a more cautious, state-aligned stance. During this period, social services such as literacy courses, maternal health programs, childcare initiatives, and family-oriented reforms became central. The new journal Kadın Sesi reflected this shift, highlighting themes of motherhood, domestic economy, and the model of the modern republican woman. Importantly, the TKB established branches not only in Istanbul but also in provincial towns such as Ankara, İzmir, Konya, and Adana, thus expanding women's organizational experience into rural areas and spreading modern civic consciousness beyond the urban elite. The Union's activism directly contributed to major legal and political gains. In 1930, women obtained the right to vote in municipal elections; in 1933, they gained eligibility for village councils and muhtarlık (local headmanship); and in 1934, constitutional amendments granted full suffrage and parliamentary candidacy rights. These achievements were celebrated nationwide and marked turning points in the history of women's rights. In the 1935 elections, 18 women entered parliament, a milestone that symbolized the tangible outcomes of TKB's struggles. Equally important were the Union's international engagements. In 1929, it participated in the International Women's Congress in Berlin, securing recognition for Turkey's advances. The most remarkable achievement came in 1935, when the XII International Women's Congress was held in Istanbul under TKB's hosting. The event, attended by delegates from many countries, showcased Turkish women as modern, educated, and politically active. Atatürk's congratulatory telegram emphasized the significance of women's emancipation in the Republic. The Congress, extensively covered by the press, positioned Turkey as a model country in the global women's movement. However, ironically, this international triumph also marked the beginning of the end for the TKB. Soon after the Congress, the Union was dissolved. The official narrative claimed that the TKB had "completed its mission" since women had already gained political rights. In reality, the closure reflected the state's reluctance to tolerate independent feminist organizations. Women's activism was redirected into state-controlled structures such as the Republican People's Party (CHP) Women's Branches and People's Houses. These organizations ensured women's visibility in public life but under a framework strictly aligned with state ideology. As a result, the independent and critical dimension of the women's movement was weakened, and its organizational autonomy eroded. In conclusion, the Turkish Women's Union was far more than a philanthropic society. It represented the institutionalization of the women's movement in early Republican Turkey, connecting Ottoman legacies with Republican reforms. Its dual legacy—Nezihe Muhiddin's politically charged suffrage campaigns and Latife Bekir's social-service-oriented approach—demonstrated the diverse strategies of women's activism. The 1935 International Congress in Istanbul symbolized both the peak of TKB's influence and the limits imposed by the state on independent feminist mobilization. The dissolution of the Union signaled the subordination of women's organizing to state structures, reducing the possibility of autonomous feminist politics. The TKB experience reveals that women's struggle for equality was not confined to legal reforms but required sustainable organizational independence and political participation. Its historical legacy continues to inspire today's feminist movement in Turkey, offering both a source of pride and a critical reminder of the importance of maintaining autonomy in the pursuit of gender equality.